

Johdatusta situationisteihin

1

Pariisissa vaikutti 1940–1950-luvulla lettristien nimellä tunnettu avantgarderyhmä, jonka toiminta sai alkunsa romanialaissyntyisen Isidore Isoun runousteorioista. Isoun ympärille kerääntyi joukko runoilijoita, elokuvan tekijöitä ja kirjoittajia, joista keskeisin oli nuori Guy Debord (1931–1994). Ryhmä kehittyi poikki-taiteelliseksi ja skandaalinkäryiseksi avantgardeliikkeeksi, josta Debord ja eräät muut vuonna 1952 erosivat näkemuserojen vuoksi ja perustivat oman ryhmänsä, Kansainväliset lettristit. Vuonna 1954 alettiin julkaista *Potlatch*-lehteä.

Potlatchin artikkeleissa käytiin käsiksi taiteen lopun, urbanismin ja arkielämän vallankumouksellisen muuttamisen ongelmiin. Häpäistiin ukkoutuvia surrealistejä, kritisoiitiin ankarasti avantgardena esiintyviä aikalaisilmiöitä ja esitettiin, että mikäli jokin sellainen kuin kulttuuri oli ylipäänsä enää mahdollinen, se ei voinut tarkoittaa rajattua ja instituutiomaista toimintaa, vaan sen oli merkittävä taiteen ja elämän täydellistä ykseyttä, jatkuvaa leikkiä, elettyjä tilanteita ja kokeiluja. *Potlatchin* kirjoitusten voi sanoa lähtevän liikkeelle tilanteesta, johon avantgarde oli ajautunut dadan ja surrealismien muututtua kulttuurihistoriallisiksi monumenteiksi ja jälkimmäisen lisäksi tuotteistuessa hälyttävää vauhtia.

Debordia ja kumppaneita inspiroivat mm. Saden, Lautréamontin, Fourier'n, Hegelin ja Marxin ajatukset. Ryhmä harjoitti eräänlaista äärimilleen konkretisoitua surrealismia, johon kuului esimerkiksi derivoinniksi (*la dérive*, ajelehtiminen) kutsuttu toiminta, jossa kaupunkia tutkitaan pitkien ja sattumanvaraisten kuljes-

kelujen avulla. Esimerkiksi vaelletaan kaksi vuorokautta yhteen menoon Berliinissä suunnistaen pikkutarkasti Tukholman kartan avulla. Derivointi oli osa ns. psykogeografiaa, jonka tarkoituksena oli seurata erilaisten tilojen ja paikkojen vaikutusta ihmisen toimintaan ja tunteisiin. Väite oli, että miljöö ja arkkitehtuuri vaikuttavat ihmiseen huomattavasti voimakkaammin kuin yleensä ajatellaan – ja tätä kautta arkkitehtuurin kritiikki laajenee aivan itsestään yleiseksi yhteiskuntakritiikiksi.

Työn, vapaa-ajan ja kulutuskulttuurin analyysien ja kaupungin käyttöä koskevien utopioiden kautta kirjoitukset saivat luonnollisesti voimakkaan poliittista sävyä, joka vähitellen vain vahvistui. Vuonna 1957 Kansainväliset lettristit sulautuivat yhteen muuttaman pienemmän avantgarderyhmän kanssa ja muuttuivat Kansainväliseksi situationisteiksi. Ryhmän äänenkannattaja *Internationale Situationniste* alkoi ilmestyä vuonna 1958 (ja ilmestyi epäsäännöllisesti aina vuoteen 1969). Lehden sävy on alusta lähtien raskeampi ja suuremmin poliittinen kuin edeltäjänsä. Kompromissittomiin julkilausumiin ja kiistakirjoituksiin liittyi usein riitoja, alafraktioiden perustamisista ja jäsenten erottamisista. Debordin ajattelu alkoi muotoutua jyrkäksi ja systemaattiseksi kapitalismikritiikiksi, jonka kokonaisuutensa hän julkaisi vuonna 1967 teoksessa *La Société du spectacle*. Samana vuonna ilmestyi myös toinen keskeinen situationistinen teos, Raoul Vaneigem (s. 1934) kirjoittama arjen radikalisoimisen opas *Traité de savoir-vivre à l'usage des jeunes générations*.

Liikkeen huippukohta ajoittuu keväeseen 1968, jolloin useat situati-

onistien kehittämät kriittiset teoriat, toimintamallit ja iskulauseet nähtiin suoraan käytössä Pariisin kaduilla. Toukokuun tapahtumien seurauksena liikkeen maine kasvoi sysäyksenomaisesti ja uusia jäsenkandidaatteja ilmaantui paljon. Ryhmä itse suhtautui asiaan penseästi (koska varoi viimeiseen asti toimintansa muuttumista ”liikkeeksi” tai ismiksi) ja keskittyi formuloimaan ryhmälle uutta linjaa. Puhti oli kuitenkin poissa ja ehdotuksia yhtä monta kuin miehiäkin (ei kylläkään kovin monta, koska melkein kaikki oli jo erotettu äkkijyrkän Debordin toimesta). Liike kuivui kokoon ja lakkautettiin virallisesti vuonna 1972.

2

Situationistisen ajattelun kasvualustana on toisen maailmansodan jälkeisestä nihilistisestä tilanteesta sikiävä kulutuskulttuuri, utilitaristinen ja holhoava kaupunkisuunnittelu, arkkitehtuuri funktionalismin perinnön voimakkaasti sävyttämässä muodossa, avantgardeliikkeiden kumouksellisen voiman katoaminen ja poliittinen trivialisoituminen sekä hyvinvoinnin ja taloudellisen kasvun nouseminen kaikkea elämää rakenteistaviksi periaatteiksi.

Arkielämän, työn ja arkkitehtuurin ja ylipäänsä kaiken vieraantuneen ja valmiiksi annetun kritiikki jalostui 60-luvun mittaan yleiseksi kapitalismin sekä reaalisosialismin kritiikiksi, teoreettiseksi teeseiksi, joiden systemaattinen esitys Debordin *La Société du spectacle* on. Kirja on Marxin tavaraanalyysin radikalisoimista liikkeelle lähtevä hegeliläinen traktaatti, joka kuvaa kapitalismia äärimmäisessä vaiheessaan, jossa tuotanto ja kulutus rakentuvat mielikuvien ja vailla perustetta monistuvien tarpeiden läpeensä vieraantuneelle perustalle. Todella olemassaoleva ja aidosti koettu väistyä ja antaa tilaa pelkälle näkymiselle. Kaikki muuttuu kuvaksi. Samaan aikaan riisto siirtyy materiaaliselta alueelta immateriaaliseen. Proletaari, jota vielä eilen hiostettiin ja kiristettiin tuottajana, on tänään hännysteltävänä, kuninkaalliseksi kohotettuna kuluttajana. Liehittelevällä propagandalla luodaan uusia tarpeita ja unelmia ja niitä vastaamaan valtava joukko tavaroita, palveluja ja elämyksiä, jotka kuitenkin peittävät

Kuva Juho Leikas

alleen elämän täydellisen tyhjyyden ja vaihtoehdottomuuden.

Spektaakkelin todellisuudessa kaikki, ihmiselämän peruskategorioita myöten, on muodostunut hyödykkeeksi: työ, aika, taide, filosofia, rakkaus, kuolema, radikaali yhteiskuntakritiikki – ja yhtä lailla jopa *huomautus, että kaikki edellämainittu on muodostunut hyödykkeeksi*. Talouselämä on muuttunut muuhun yhteiskuntaelämään nähden autonomiseksi samaan aikaan, kun se on onnistunut tuotteistamaan aiemman aineen lisäksi nyt myös hengen. Talousjärjestelmän aiheuttaman kärsimyksen perustapaus ei ole situationisteille enää nälkiintyminen, vaan *ikävystyminen*. Juuri tylsyyden on situationistien perussanastoa, yksi heidän kritiikkinsä pääteemoja. Nykyisessä yhteiskunnassa ”vakuutukseen, ettei kukaan kuole nälkään, sisältyy riski kuolla tylsyyteen”, kuten Raoul Vaneigem muotoili. Ja ikävystyminen on aina vastavallankumouksellista.

Situationistit suhtautuivat äärimmäisen epäluuloisesti ja negatiivisesti käytännössä kaikkiin kulttuurisiin aikalaisilmiöihin. Oikeastaan kaikki

avantgardena esiintyvä Godardista Cobraan, ”happeningeistä” ”nuoriin vihaisiin miehiin” joutui heidän hammastelunsa kohteeksi. Situationistit katsoivat edustavansa avantgarden äärimmäisintä – ja oikeastaan viimeistä mahdollista – positiota, ja tästä positiosta tarkasteltuna useimmat elleivät kaikki muut taiteen etujoukkona esiintyvät liikkeet vaikuttivat turhilta, typeriltä ja peräti vahingollisilta. Vielä nyrpeämmin ryhmä suhtautui neutraaleina ja hyväntahtoisina esiintyviin ihmistieteisiin. Kirjoituksista kuvastuu lähes vainoharhainen skeptisyys ennen kaikkea sosiologiaa kohtaan.

3

Situationistit katsoivat asiakseen viedä dadasta alkavan taiteen lakkauttamisen projektin päätökseen. Debord ilmaisee asian seuraavasti:

”Dadaismi ja surrealismi ovat ne kaksi virtausta, jotka merkitsevät modernin taiteen loppua. Ne ovat, vaikkakin vain osittain tästä

tietoisina, proletarisen vallankumousliikkeen viimeisen suuren hyökkäyksen aikalaisia; ja niiden seisahtumisen perussyynä on tämän liikkeen tappio, joka jätti ne sen saman taiteen kentän vangeiksi, jonka pätemättömyyttä ne olivat julistaneet. Dadaismi ja surrealismi ovat samaan aikaan toistensa sukulaisia ja vastustajia. Tämä vastustus, jota kumpikin piti tärkeimpänä ja radikaaleimpana saavutuksenaan, paljastaa niiden kummankin yksipuolisesti kehittämän kritiikin sisäisen riittämättömyyden. Dadaismi halusi *tukahduttaa taiteen toteuttamatta sitä*, ja surrealismi halusi *toteuttaa taiteen tukahduttamatta sitä*. Kriittinen positio, jonka situationistit myöhemmin kehittivät, on osoittanut, kuinka taiteen tukahduttaminen ja toteuttaminen ovat yhden ja saman *taiteen ylittämisen* erottamattomia piirteitä.” (*La Société du spectacle* § 191)

Jos surrealisteihin vielä sopikin vertauskuva tutkimusmatkailijoista, jotka tutkivat kartan ”valkoisia läiskii”

– alitajuntaa, unia, irrationaalista, subversiivisiä miellejohdotuksia – on situationistien kasvualustana pikemminkin läpikotaisin tutkittu, manipuloitu, salaisuuksista ja mielekkyydestä tyhjennetty maailma. Ja aivan uutena ongelmana ”systeemin” – kapitalististen markkinoiden ja kaikkialle levittäytyvien kontrollin mekanismien – ällistyttävä mukautuvaisuus, elinvoima ja uudistumiskyky; taito sulattaa itseensä lähes kaikki aiemmin provokatiivisina ja heterogeenisinä pidetyt ainekset, joista aikaisemmat avantgardet olivat ammentaneet.

Osa situationistien kirjoittelusta on tavallaan modernin kondition kritiikkiä siltä pohjalta, että se ei ole riittävän modernia; se kantaa aina mukanaan aikaisempien historiallisten vaiheiden elähtänyttä perintöä. Siinä on vielä aivan liikaa ”luontoa” ja traditiota. Modernin ”projektiin” pitäisi kuulua kaiken uskonnollis- ja säätyperäisen tai sitä muistuttavan hävittäminen, kaiken mystifioinnin ja pimittämisen lakkauttaminen Valistuksen hengessä, tuonpuoleisesta legitimitteettinsä ammentavan vallan kumoaminen jne. Mutta kaikki tällaiset ilmiöt ja rakenteet vain uusintavat itsensä modernissa. Kumoukselliset liikkeet ja avantgardet pystyttävät myös herkästi oman teologiansa (vrt. vaikkapa Neuvostoliiton tai surrealismin historiaa).

4

Hyvin monet situationistien kirjoitukset liittyvät arkkitehtuuriin ja kaupunkisuunnitteluun, mutta ne ovat mahdollisimman kaukana mistään ”arkkitehtuurin filosofiasta”. Kaupunkia on aivan riittävästi selitetty, tehtävänä on sen muuttaminen. Yleensäkin ryhmä ei sulattanut minkäänlaista x:n teoriaa irrallaan x:n praktiikasta ja kumouksellisesta toiminnasta.

Situationistien näky tulevaisuudesta edusti äärimmäisen maallistumisen ja maallistamisen positiota. Moderniin liittyvä sekularisaatio ja emansipaatio on vietävä loppuun asti ja elämä – nimenomaan arkielämä – on saatava ihmisten omiin käsiin. Koska moderni elämä on nimenomaan elämää kaupungissa, on ensiarvoisen tärkeää saada kaupunkitila ihmisten omaan käyttöön. Toisen maailmansodan jälkeinen kaupunkisuunnittelu

näytti kuitenkin lähtevän liikkeelle yksityisautoliikenteen sujuvoittamisesta, ihmismassojen sijoittamisesta lähiöihin ja ylipäänsä kaiken urbaanin ympäristön alistamisesta hyötypäämäärille ja helposti hallinnoitavaan muotoon. Moderni kaupunki on lupaus ”luonnon” ja materiaalistien vaikeuksien voittamisesta, maallistuneesta ja ihmisen vaikutuspiiriin muokatusta ympäristöstä. Mutta paradoksaalisesti suuret kaupungit näyttävätkin asukkaalleen vieraana ja hallitsemattomana, ikävyyttävänä ja vihamielisenä miljöönä – siis uutena ”luontona”. Lettristejä riemastutti ja kauhistutti Pariisin kasvitieteellisestä puutarhasta sattumalta löytnyt kylttiteksti: ”Labyrintissä leikkiminen kielletty”. Tässä he näkivät kristallisoituneena modernin ajan kaupunkilaisen perustilanteen. (Kiteyttääkö *meidän* tilanteemme sen sijaan Vuosaaren Hesburgerin seinällä oleva teksti: ”Ilkivallan vuoksi on leikkimaassa valvontakamera”?)

Moderniin maailmaan, jossa Debordin sanoin asiat ”muuttuvat katastrofien nopeudella”, kaupunkisuunnittelu vastaa *ad hoc* -rohdoilla (lähiöprojekteilla, poliisien lisäämisellä jne.), jotka useimmiten tuottavat vain lisää ongelmia.

Yhtenäisessä urbanismissa (*l'urbanisme unitaire*) onnellisuuden utopia on sen sijaan konkreettinen: manifestiin voidaan kirjata, että katulampuissa pitäisi olla valokatkaisijat, jotta kansalaiset voivat itse päättää valaistuksesta. (Tämä ajattelutapa radikalisoituu Constant Nieuwenhuysin hulppeassa ”Uudessa Babylonissa”, kaupungissa, jonka kaikki aspektit olisivat kaupunkilaisen milloin tahansa muutettavissa aina siirrettäviä seinä ja tilauksesta vaihtuvaa säätä myöten).

Tämä on hyvin kaukana sellaisista modernille kaupunkisuunnittelulle ominaisista eleistä kuin esimerkiksi Kontulan kauppakadun nimeäminen Isännänpoluksi, jotta agraariperäiset asukkaat tuntisivat olonsa kodikkaammaksi.

Kaupungissa on pantava toimeen suurisuuntaisia kokeita, järjestettävä kumouksellisia leikkejä. Vaikka situationistit pitivät surrealismia loppuunkaluttuna projektina, kaupunkisuunnittelun alueella sen suuruus tunnustettiin. Ja esimerkiksi Debordin ehdotus siirtää kaikki Pariisin ratsastajapatsaat keskelle Saharaa tuokin

helposti mieleen sen tyyppiset surrealistien ehdotukset kuin että Pariisin Pantheon tulisi halkaista ja puoliskot vetää 50 senttimetriä toisistaan erilleen (ajatus joka ilahdutti myöhemmin mm. tilaihme Georges Pereciä).

Kaupunki on tehtävä. Siitä on rakennettava yhtenäinen leikin, seikkailun ja kaikenlaisen hyötypäämääriä palvelemattoman oleilun maasto. On syytä huomauttaa, että ”hyödyttömällä oleilulla” ei tässä tietenkään tarkoiteta vapaa-aikaa siinä merkityksessä kuin se jo Marxille tarkoitti työläisen voimien uudistamista uusia tuotantosuuritteita varten. Se on yhteistä leikkiä, jossa avantgarden pitkään haikailema taiteen ja elämän ykseys lopulta toteutuu. Ja taide ei tarkoittanut menneen ajan muistoksi järjestettyä esinekokoelmaa, vaan kumouksellisia lähtökohtia oman elämän elämiseen. Se mikä jäi passiiviseen kontemplaatioon kutsuvan *teoksen* tasolle, ei heitä kiinnostanut.

Kirjallisuutta

Kattava suomenkielinen yleisesitys situationisteista on Helena Sederholmin tutkimus *Intellektuaalista terrorismia: Kansainväliset situationistit 1957–72*, joka ilmestyi *Jyväskylä Studies in the Arts* -julkaisusarjan niteenä n:o 44 vuonna 1994. Erityisesti psykogeografiaan taas keskittyy Sederholmin ”Psykomaantieteellisiä tutkimuksia: Kansainväliset situationistit maailmaa muuttamassa” (*Kulttuuritutkimus* 3/1994).

Kustannusosakeyhtiö Summa julkaisee lähiaikoina Guy Debordin pääteoksen *La Société du spectacle* Tommi Uschanovin suomennoksena nimellä *Spektaakkelin yhteiskunta*.

Internetissä on saatavissa useita laajoja lettristi- ja situationistitekstien kokoelmia englannin ja ranskan kielellä. Esimerkiksi:

Situationist International Online (<http://www.cddc.vt.edu/sionline/>)

Debordi@na (<http://www.chez.com/debordiana/>)

Situationist International Archive (<http://www.nothingness.org/SI/>)

Situationist International Anthology (<http://www.bopsecrets.org/SI/>)